

Provpass 3

Högskoleprovet

Svarshäfte nr.

Verbal del a

Provet innehåller 40 uppgifter

Instruktion

Detta provhäfte består av fyra olika delprov. Dessa är ORD (ordförståelse), LÄS (svensk läsförståelse), MEK (meningskomplettering) och ELF (engelsk läsförståelse). Anvisningar och exempeluppgifter finner du i ett separat häfte.

Prov	Antal uppgifter	Uppgiftsnummer	Rekommenderad provtid
ORD	10	1–10	3 minuter
LÄS	10	11–20	22 minuter
MEK	10	21–30	8 minuter
ELF	10	31–40	22 minuter

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

Markera tydligt.

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

Du får använda provhäftet som kladdpapper.

På nästa sida börjar provet som innehåller **40 uppgifter** och den totala provtiden är **55 minuter**.

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

DELPROV ORD – ORDFÖRSTÅELSE

1. signalement

- A förklaring
- B underrättelse
- C varning
- D stämpel
- E beskrivning

2. uppsåtlig

- A tänkbar
 - B överdriven
 - C trotsig
 - D förträfflig
 - E avsiktlig
-

3. talg

- A skal
- B hud
- C fett
- D frö
- E hår

4. kontrastera

- A motarbeta
 - B dra ihop
 - C återkalla
 - D säga emot
 - E bilda motsats
-

5. eklips

- A soluppgång
- B omlopps bana
- C stjärnfall
- D förmörkelse
- E spiralform

6. snart sagt

- A så gott som
 - B som väntat
 - C vanligtvis
 - D återkommande
 - E i bästa fall
-

7. aktualitet

- A information
- B åsikt
- C principfråga
- D nyhet
- E allmänbildning

8. inmundiga

- A sucka
 - B äta
 - C andas
 - D bita
 - E tystna
-

9. krum

- A böjd
- B svag
- C grym
- D hård
- E kort

10. tirader

- A övernaturliga händelser
- B mångordiga yttranden
- C förutfattade meningar
- D genomskinliga lögner
- E tråkiga nyheter

Hjärnskador och hjälmar

Hans von Holst, chefsöverläkare för neurodivisionen på Karolinska institutet, besökte i mitten av 1990-talet Kungliga Tekniska högskolan (KTH) för att få hjälp att utveckla idéer om att förebygga hjärnskador. Han ville råda bot på konsekvenserna av olyckor, med eller utan hjälm.

Många frågor krävde svar. Varför testas skyddshjälmarna bara med vertikala fall? Sådana sker ytterst sällan i verkliga livet. Skulle man kunna mäta påverkan från vilka vinklar som helst? Skulle man kunna imitera hjärnans egen skyddsmekanism, att vätskan mellan hjärnan och skallbenet ger ett energiupptag innan hjärnan slår i skallbenet och de verkligt livshotande skadorna uppstår?

Slumpen gjorde att forskaren Peter Halldin och Hans von Holst träffades i en korridor på KTH och började diskutera.

– Jag blev så intresserad att jag ville forska på det här området inom biomekanik och Hans blev min handledare, berättar Peter.

Det mötet blev starten på samverkan mellan olika tekniker och kompetenser där CAD (*computer-aided design*) utgör sista ledet i kedjan att utveckla en hjälm med högre energiupptag.

Peter Halldin lyckades svara på frågorna och utvecklade MIPS-tekniken (*Multidirectional Impact Protection System*).

– Det är Svein Kleiven här på KTH som skapat den

FE-modell som mäter påverkan på hjärnan. Jag har arbetat mer med experimentella prover och med själva tillämpningen av teknologin i hjärnan.

Geometrin till FE-modellen skapade Kleiven utifrån medicinska bilder från Visible Human Database i USA. Han har sedan 1997 arbetat med att beskriva en mängd biologiska vävnaders olika materialegenskaper i modellen och lagt ner mycket tid på att jämföra med experiment genomförda på universitet i USA. Detta är ett arbete som tagit cirka 15 år.

Men hur kan man dra slutsatser från FE-modellen till verkliga livet?

– En total olycksrekonstruktion kräver filmning av olyckan på plats och en skiktröntgen. Då vet vi i vilken hastighet fallet skedde och hur. Ett sådant tillfälle var en motocrossolycka 2004 då en person fanns på plats och filmade. Men energiupptagningen går lätt att mäta i modellen vilket gör att man kan dra säkrare slutsatser och jämföra olika hjälmar.

Erfarenheterna används även i utbildningssyfte. Många som utbildar sig till traumaspecialister idag kommer i kontakt med Halldins och Kleivens forskning. Den har nog också bidragit till debatten om ett allmänt hjälmtvång.

CARINA WAHLSTEDT JANSON

Uppgifter

11. Vilket av följande har enligt texten varit huvudmålet med Peter Halldins forskning?

- A Att undersöka från vilken fallvinkel de flesta av de livshotande olyckorna sker.
- B Att studera filmupptagningar av verkliga fallolyckor.
- C Att få hjälmar att ta upp en större mängd energi.
- D Att rekonstruera omständigheterna bakom de verkliga fallolyckorna.

12. Framgår det av texten vilken typ av fallolyckor Peter Halldin framför allt utgått från i sin forskning?

- A Ja, filmade olyckor.
- B Ja, MC-olyckor.
- C Ja, alla sorters trafikolyckor.
- D Nej, det framgår inte.

AD om fallet Praktikanten

En praktikant gick ut gymnasiet elprogram i juni 2009, och sommaren därefter var han visstidsanställd hos Bravida. Efter det var han arbetslös. Senare på hösten blev han anvisad praktik enligt socialtjänstlagen på samma företag och arbetade där den 11/11 2009–29/1 2010. Han fick ingen lön utan i stället försörjningsstöd.

ELEKTRIKERFÖRBUNDET: Praktikanten utförde arbete inom installationsavtalets område på ett sådant sätt att han blev anställd. Han hade därför rätt till lön och semesterersättning, sammanlagt 34 895 kronor. Företaget bröt mot kollektivavtalet genom att inte betala lön och genom att inte följa avtalets regler om försäkring.

Även om praktikanten inte skulle anses som arbetstagare på grund av socialtjänstlagens undantag, så har företaget ändå brutit mot kollektivavtalet. Avtalet tillåter inte att andra än anställda arbetar inom avtalets område.

Företaget ska betala 200 000 kronor i allmänt skadestånd till förbundet för kollektivavtalsbrott.

ARBETSGIVARPARTEN: Praktikanten var inte arbetstagare. Installationsavtalet hindrar inte arbetsgivare att ta emot av kommunen anvisade arbetslösa som praktikanter.

ARBETSDOMSTOLEN (AD): I civilrättslig mening var praktikanten arbetstagare. Men socialtjänstlagens undantag för praktikanter gällde för honom. Enligt undantaget är praktiken till för att stärka de enskildas möjligheter till arbete. Praktiken i sig är inte arbete.

Elektrikerförbundets andrahandsyrkande avslås också. Installationsavtalets bestämmelser om lärlingsanställningar gäller inte praktik enligt socialtjänstlagen. Arbetsgivaren har heller inte haft någon ekonomisk fördel av praktikantens arbete eftersom företaget inte fakturerat det arbete han utförde. Företaget har inte behövt fler anställda, utan accepterade att ta emot praktikanten på socialtjänstens initiativ.

Fackförbundet hävdade också att sådana elinstallationer som praktikanten fick göra i princip bara får göras av anställda enligt elinstallatörsförordningen. Även om det är så, betyder det varken att praktikanvisningen inte gällde eller att praktikanten i själva verket blivit anställd.

DOMSLUT: Elektrikerförbundets talan avslås. Förbundet får betala motpartens rättegångskostnader på 257 000 kronor.

ANN NORRBY

Uppgifter

13. I vilken av följande frågor hade Elektrikerförbundet och arbetsgivarparten tydligt motsatta åsikter?

- A I frågan huruvida socialtjänstlagens undantag gällde för praktikanten.
- B I frågan huruvida företaget Bravida omfattades av kollektivavtalet.
- C I frågan huruvida det var Elektrikerförbundet eller Bravida som bröt mot kollektivavtalet.
- D I frågan huruvida praktikanten utförde arbete i strid med kollektivavtalet.

14. Vilket av Elektrikerförbundets argument hade AD inga invändningar mot?

- A Argumentet att företaget inte hade något behov av praktikanter eftersom man redan hade tillräckligt med arbetskraft.
- B Argumentet att praktik måste räknas som arbete eftersom företaget tillämpat kollektivavtalet.
- C Argumentet att den typ av arbetsuppgifter som praktikanten utförde enligt reglerna bara får skötas av anställda.
- D Argumentet att praktikanten borde ha anställts av företaget eftersom han inte fått lön och avtalade förmåner.

Stressade lärare

Lärare toppar med 70,9 procent listan över yrkesgrupper som uppger att de har svårt att koppla av från jobbet. 34,2 procent lider av sömnlöshet, enligt TCO-rapporten *Att sova med jobbet*. Arbetsmiljöforskningen har en del att säga om vad som orsakar sådan stress. ”Mycket att göra” är bara en del av förklaringen.

Meningslöshet uppstår när lärare dras bort från den klassrumsnära praktiken och en lärarägd idé om elevernas bästa, och kraften i stället riktas mot transparens och anpassning av utbildningen till krav från föräldrar och statliga kontrollorgan.

Läroplanen från 1994 medförde ett lokalt arbete som gjorde mål och processer mer synliga för eleven. Det handlade om att formulera lokala mål och kriterier framför att planera sin egen undervisning. Friskolereformen kom med krav på att lärarna skulle visa upp sin skola på marknaden. Lärare krävdes på timtals av arbete med skriftliga omdömen trots att både lärare och föräldrar upplevde att omdömet skrevs i en mall som gjorde att det nästan är obegripligt. Därmed fördes lärarna bort från relevans och sammanhang.

Under 2000-talet har fler förändringar tillkommit där ansvar och insyn allt oftare utkrävs. Skärpt tillsyn med en skolinspektion som riktar direkt kritik mot lärare, ökad insyn där enskilda skolors resultat publiceras på nätet, krav på dokumentation med bland annat överklagningsbara åtgärdsprogram, kommunböter för problem med mobbing och lärarlegitimation som understryker ett personligt yrkesansvar.

Det gemensamma för dessa förändringar är att det är lättare att utkräva ansvar men inte ett dugg lättare att ta ansvar. Det blir inte lättare att undervisa för att Skolinspektionen tittar på. Tvärtom riskerar en sådan förändring att underminera förtroendet för lärarna. Svag ledning och svaga institutioner medför att krav som riktas mot skolan i realiteten blir krav riktade mot den enskilda, ensamma läraren.

Tillgången till information om allt som är fel inbjuder dessutom till en mediedebatt som signalerar en kris i förtroendet för lärarna. Varje gång som en politiker eller en ledarskribent kategoriskt och förnumstigt uttalar lösningar för skolan underminerar det samtidigt lärarnas mandat.

Sammantaget har reformerna inte bara givit lärare för mycket att göra. De har också byggt upp pressen, plockat bort utrymme att ta stöd i varandra och skrapat bort relevansen och sammanhanget i yrkesutövningen samt underminerat förtroendet. Detta i stället för att freda det dagliga arbetet kring undervisningen och tilliten till lärarkåren. Tur att många lärare är kloka och gör praktiskt motstånd.

De som vill vända utvecklingen måste konsekvent ställa frågan: Vad behöver du som ska göra jobbet för att kunna bli bättre och bättre? Och de måste lyssna på svaret. Det är inte bara ett grundläggande krav ur arbetsmiljösynpunkt, det är även en förutsättning för att nästa förändring också ska bli en förbättring.

ERIK HALLSENIUS

Uppgifter

15. Vilken samlad effekt av förändringarna i den svenska skolan lyfter textförfattaren särskilt fram?

- A Att läraren har fått utökat ansvar för undervisningen och därmed en större arbetsbörda.
- B Att läraren har getts ett större mandat och därmed en mindre entydig roll.
- C Att lärarens insatser har blivit mer individanpassade och därmed svårare att mäta.
- D Att lärarens arbete har blivit mer utsatt för kontroll och därmed lättare att ifrågasätta.

16. Vad menar textförfattaren med att lärarna förts ”bort från relevans och sammanhang”?

- A Att de påtvingats uppgifter som mot bakgrund av deras läraruppdrag uppfattas som mindre meningsfulla.
- B Att det ständiga kravet på dokumentation inom skolan har inverkat negativt på deras undervisningskompetens.
- C Att de haft alldeles för mycket att göra för att kunna uppfylla de krav som reformerna ställer på dem.
- D Att friskolornas starka konkurrenskraft har tvingat dem att göra reklam för sina skolor i stället för att undervisa.

Ett steg mot en bättre värld

Efter att länge ha varit borta ur det offentliga samtalet har ordet och begreppet ondska kommit tillbaka. ”Plötsligt var det som om alla talade om ondska: jurister, samhällsvetare, humanister, psykologer, skolelever, till och med politiker”, skriver Anders Johansson i början av sin bok *Göra ont: Litterär metafysik*, en av två nya böcker på svenska om ondska. Den andra är Ann Heberleins *En liten bok om ondska*.

Huvudanledningen till den länge rådande motviljan mot att tala om ondska har varit en – ofta befogad – ovilja att peka ut enskilda individer som onda.

Liksom Anders Johansson konstaterar Heberlein att det har skett ett paradigmskifte. Nu används beteckningen ond om en lång rad människor från gärningsmännen bakom folkmorden i Rwanda till Josef Fritzl, som i årtal höll sin dotter inlåst i villans källare och våldtog henne.

Heberlein godtar uppfattningen att det finns onda människor, men hon har en snäv definition. Ond är ”en människa som medvetet gör ont för det ondas skull /.../ således en människa som njuter av att tillfoga andra var-elser smärta”.

Med den definitionen är ondska ofta en felaktig – och så gott som alltid otillräcklig – förklaring till handlingar som får onda konsekvenser. Vi måste söka orsakerna i annat än medfödd ondska. Det är dit Ann Heberlein vill komma. Hon skriver: ”Det där ’varför?’ som människan upplever när hon konfronteras med ondska lämnar mig ingen ro. Jag vill /.../ företa en undersökning angående onskans natur och orsaker.” Syftet med hennes undersökning är reformatoriskt: ”Varje steg vi tar mot en förståelse av onskans motiv är ett steg mot en bättre värld, en värld med mindre ondska.”

Syftet med Anders Johanssons bok förblir oklart. Han för ett dialektiskt resonemang där varje påstående möts av ett motargument eller en reservation. Teser och antiteser staplas på varandra, men det blir sällan någon syntes.

Ingen som studerar ondska kan komma förbi nazisternas förintelse av över fem miljoner judar och romer – och i det sammanhanget förbigå filosofen och författaren Hannah Arendt (1906–1975). Det gör inte heller Heberlein och Johansson.

Arendt följde rättegången i Jerusalem 1961 mot förintelsens organisatör Adolf Eichmann och fann att han varken var en särskilt övertygad nazist eller en psykiskt sjuk mördare. Eichmann var en fantasilös byråkrat som ”bara lydde order”.

Arendts slutsats är skrämmande: vem som helst kan, under vissa förutsättningar, utföra oerhört onda handlingar. Det bekräftas också av de amerikanska psykologerna Stanley Milgrams och Philip Zimbardos välkända experiment, som visar hur vanliga människor snabbt kan förvandlas till grymma torterare, respektive brutala fångvaktare, om de yttre förutsättningarna är ”de rätta”.

Huvudorsaken till onskan både i fallet Eichmann och i de psykologiska experimenten är inordnandet i ett kollektiv och lydningen under auktoriteter. Alltså: mera olydnad – mindre ondska.

Vid individuell ondska finns så gott som alltid onda erfarenheter från barndomen i bakgrunden. Josef Fritzl till exempel växte upp med en brutal, nazistisk far och en kall mor. Vid onda handlingar utförda av barn blir sambandet med egna onda erfarenheter närmast övertydligt. Med stöd av journalisten Gitta Serenys två böcker i ämnet redogör Heberlein för fallet Mary Bell, den elvaåriga flickan som 1968 i Newcastle dödade två små pojkar. Mary växte upp med en mentalsjuk och prostituerad mamma, som redan när flickan var fyra år började sälja henne till män.

Även om omständigheterna bakom och konsekvenserna av barns våld sällan är så grymma som i fallet Mary Bell är mönstret nästan alltid detsamma. Förövarna är själva utsatta, misshandlade och kränkta.

Både Heberlein och Johansson har många referenser till litteraturen, inte bara till vetenskapliga verk om ondska utan också till fiktionen. För Johansson är förhållandet mellan litteratur och ondska/godhet huvudtemat.

Heberlein visar att senare tidars studier och diskussioner om ondska har föregripits i litterära klassiker som Dostojevskijs *Brott och straff* och *Bröderna Karamazov*, Joseph Conrads *Mörkrets hjärta* och William Goldings *Flugornas herre*. Men också populärlitteratur som kriminalromaner av Henning Mankell och Stieg Larsson har förklaringsvärde om ont och gott.

Även Anders Johansson skriver om fiktionens roll i sammanhanget, men lyckas vrida också detta till något negativt: ”Det vanligaste svaret på frågan varför man överhuvudtaget ska diskutera litteratur i relation till ondska är alltså att litteraturen är särskilt bra på att gestalta onskan, öka vår förståelse för den osv. Det är ett dåligt svar, bland annat för att det naglar fast litteraturen i den traditionella idealistiska position som istället borde synliggöras och ifrågasättas.”

Visst är det bra att diskutera och ifrågasätta etablerade ”sanningar”, men då önskar man som läsare att resone-

manget ska leda fram till något nytt. Eller – om det är för mycket begärt – att få behålla något av det gamla.

Inte heller Ann Heberlein lägger fram några nya fakta eller slutsatser. Värdet av hennes bok ligger främst i tajmningen. I vår nybrutala tid, där människor framställs som onda av naturen och rop på vedergällning är enda svaret, behöver vi påminnas om den gamla sanningen: enda sättet att komma till rätta med onda gärningar är att blottlägga de bakomliggande orsakerna och göra något åt dem.

KARL-OLOF ANDERSSON

Uppgifter

17. Vad ligger, av texten att döma, bakom det numera allt vanligare talet om ondska?

- A Ondskan har synliggjorts genom en rad fasansfulla händelser.
- B Medierna och det offentliga samtalet har gjort ondskan i sig till en förklaringsmodell.
- C Ondskan förekommer allt oftare som motiv inom litteratur och kultur.
- D Medierna och det offentliga samtalet domineras i allt högre grad av sensationsnyheter.

18. Vad skiljer enligt recensenten Johanssons bok om ondska från Heberleins?

- A I Johanssons bok kommenteras inte att synen på ondska förändrats.
- B Johanssons bok är kritisk till hur ondskan hanterats i tidigare litteratur.
- C I Johanssons bok framstår ondskan som mer av ett individuellt fenomen.
- D Johanssons bok om ondska tycks sakna en uttalad avsikt.

19. Vilken kritik riktar recensenten mot såväl Johanssons som Heberleins bok?

- A Ingen av böckerna vågar utmana den rådande individualiseringen av ondskan.
- B Ingen av böckerna tillför någon ytterligare kunskap om ondska än den redan befintliga.
- C Ingen av böckerna har noterat att begreppet ondska fått ett nytt användningsområde.
- D Ingen av böckerna överskrider den vanliga tudelningen i ondska respektive godhet.

20. Hur förhåller sig, enligt recensenten, Heberlein och Johansson till skönlitteraturen i sina respektive böcker om ondska?

- A Heberlein diskuterar både klassisk och nyare litteratur medan Johansson endast skriver om den klassiska.
- B Heberlein hävdar att litteraturen kan besvara våra frågor om ondska medan Johansson anser att den endast kan ställa frågorna.
- C Heberlein menar att litteraturen har mycket att säga om ondska medan Johansson misstror just den sortens påståenden om litteratur.
- D Heberlein behandlar endast litteratur som handlar om ondska medan Johansson menar att all litteratur är relevant.

DELPROV MEK – MENINGSKOMPLETTERING

21. Eleverna på gymnasieskolan har svårt att få ____ för önskemålet att dra ner på tempot, och motiveringen är ”det här behöver ni för att läsa vidare”.
- A opinion
 - B gehör
 - C verkan
 - D utlopp
22. På landsvägen skrittat Jill oss till mötes på _____. Hon bjuder på ett honungsleende i prydliga flätor med citronfärgade rosetter som _____ den gula tröjan.
- A en pinscher – passar
 - B en edamer – framhäver
 - C en skimmel – matchar
 - D en habanero – förgyller
23. Scenen utspelar sig en sommardag i San Francisco. En _____ gitarr ljuder i bakgrunden och två bollar, en röd och en gul, studsar nedför en sluttande gata. Snart följs de av fler _____ bollar. En mansröst sjunger en ballad, och en flodvåg av studsbollar, tvåhundrausen stycken, _____ fram längs gatan.
- A klassisk – studsande – flanerar
 - B driven – anemiska – rullar
 - C akustisk – kulörta – väller
 - D basisk – färgglada – studsar
24. Vid sidan av den i Lettland _____ sovjetiska partieliten utgjorde särskilt de anställda i den unionellt ledda industrin en gynnad grupp, medan kollektivjordbrukens medlemmar däremot var de sista att _____ sociala förmåner.
- A aktiva – gå i bräsch för
 - B verksamma – komma i åtnjutande av
 - C förverkade – bli föremål för
 - D existerande – vara i besittning av

25. Rent allmänt gäller att ju kortare ett lösenord är, desto mer ____ bör det vara eftersom ett kort lösenord har få permutationer.
- A elementärt
 - B plausibelt
 - C veritabelt
 - D komplext
26. Ambulanssjuusköterskor ser ____ tillsammans med sin kollega som en naturlig del av arbetet. Denna gör att de bearbetar upplevelsorna och utvecklar sin självkänsla och sin yrkesmässiga mognad. Bra baskunskaper och regelbundna ____ övningar underlättar rollen som medicinskt ansvarig.
- A analys – triviala
 - B reflektion – realistiska
 - C observation – operativa
 - D förberedelse – avancerade
27. Somliga ____ menar att de lär sig åtskilligt om levnadsförhållandena för forntidens män och kvinnor genom att studera folk som fortfarande lever under omständigheter som liknar förhistoriska förhållanden.
- A antropologer
 - B kardiologer
 - C geologer
 - D histologer
28. Alla delar av skelettet är ____, men styrketräning ökar bentätheten så att skelettet blir mer _____. Vad som sker rent konkret är att kroppen försvarar sig mot de belastningar som träningen ger genom att öka ____ av benmassa.
- A porösa – massivt – produktionen
 - B rörliga – flexibelt – avsöndringen
 - C elastiska – uppbyggt – förtätningen
 - D hårda – komprimerat – destruktionen

29. Regeringens beslut att inte bygga ut Vindelälven för vattenkraft innebar ____ att svenska staten satte ett värde på älven motsvarande tiotals miljarder kronor. Beslutet att bevara älven ____ på dess rika natur- och kulturreсурser, och det ekonomiska värdet understryker ytterligare älvens dignitet.
- A i realiteten – grundades
 - B rent teoretiskt – syftade
 - C i genomsnitt – inverkade
 - D överraskande – fattades
30. Att det handlar om ett verkligt orsakssamband mellan genomförda besparingar och försämrad ekonomisk utveckling i dessa länder bekräftas när man jämför de prognoser som gjordes för några år sedan med ____.
- A den statliga garantin
 - B tidigare orsaker
 - C det verkliga utfallet
 - D bankernas låneräntor

Provpass 5

Högskoleprovet

Svarshäfte nr.

Verbal del b

Provet innehåller 40 uppgifter

Instruktion

Detta provhäfte består av fyra olika delprov. Dessa är ORD (ordförståelse), LÄS (svensk läsförståelse), MEK (meningskomplettering) och ELF (engelsk läsförståelse). Anvisningar och exempeluppgifter finner du i ett separat häfte.

Prov	Antal uppgifter	Uppgiftsnummer	Rekommenderad provtid
ORD	10	1–10	3 minuter
LÄS	10	11–20	22 minuter
MEK	10	21–30	8 minuter
ELF	10	31–40	22 minuter

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

Markera tydligt.

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

Du får använda provhäftet som kladdpapper.

På nästa sida börjar provet som innehåller **40 uppgifter** och den totala provtiden är **55 minuter**.

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

DELPROV ORD – ORDFÖRSTÅELSE

1. kulmen

- A lägsta punkt
- B startskott
- C mittpunkt
- D slutskede
- E höjdpunkt

2. verkningsfullt

- A följdriktigt
 - B realistiskt
 - C arbetsamt
 - D effektivt
 - E konsekvent
-

3. ge upphov till

- A intyga
- B förändra
- C orsaka
- D uppmana
- E tillåta

4. skimming

- A skuggning
 - B bortsortering
 - C kortbedrägeri
 - D genomlysning
 - E ytbehandling
-

5. absurd

- A ohållbar
- B orimlig
- C olämplig
- D olustig
- E osann

6. ensemble

- A föreställning
 - B solosång
 - C teatersalong
 - D instrument
 - E grupp
-

7. hysa

- A behandla välvilligt
- B ge en tillsägelse
- C skämta med
- D ge husrum åt
- E passa upp

8. provokation

- A utmaning
 - B förnedring
 - C hämnd
 - D motstånd
 - E hot
-

9. taktil

- A som beror på ärftliga faktorer
- B som avser känsel och beröring
- C som beror på hormonpåverkan
- D som avser ämnesomsättningen
- E som beror på miljöpåverkan

10. chimär

- A liten häst
- B inbillning
- C kodat meddelande
- D ljusfenomen
- E elegant herre

Vivlar

Allt fler rapporterar till Artportalen in insektsfynd som inte stöds av några beläggexemplar utan endast baseras på foton eller observationer. Att säkerställa korrekta artbestämningar måste vara högprioriterat, och det underlättar om beläggexemplar eller god fotodokumentation finns. Denna artikel är ett försök att bättra på förutsättningarna för korrekt artbestämning inom ett svårbestämt släkte av vivlar.

Släktet *Glocianus* består av fyra svenska arter som är nära besläktade med och tidigare införda under släktet *Ceutorhynchus*. Både som fullvuxna och som larver lever de av fibblor och maskrosor. Man kan hitta dem i de flesta öppna miljöer; endast *G. moelleri* är mer strikt knuten till torra och sandiga marker.

Generellt kan det vid artbestämning av vivlar vara nödvändigt att känna till om djuret man har framför sig är en hona eller hane, då storlek, kroppsform och snyteslängd ofta skiljer könen åt. Honans snyte är ofta längre än hanens, och hos *Glocianus* är detta som tydligast hos *G. punctiger*.

G. punctiger är den vanligaste arten i släktet. Det är också den kraftigaste arten, med bred halssköld och tydligt välvd ovansida på täckvingarna. Honans snyte är betydligt längre än övriga arters, svagare böjt och med antennerna fästade mitt mellan spetsen och ögonen. Övriga arters

antennfästen är placerade närmare spetsen. Ofta skiljs arten ut genom att dess sista ryggsegment är djupt färat, men detta är en karaktär som kan vara mycket svår att bedöma. Arten lever på maskrosor i friska, öppna marker.

G. fennicus är den minsta av arterna. Halsskölden är smalare och, liksom hos *G. punctiger*, bredast ett stycke från bakkanten. Fräscha exemplar har ofta täckvingarna vackert marmorerade i brunt och grått, och ofta är deras ovansida något tillplattad.

G. distinctus utmärks genom täckvingarnas bruna grundbehairing, som är smalare och mer uppstående än hos släktets övriga arter, vilket ger ett raggigt utseende. Halsskölden skiljer sig från den hos de båda ovanstående arterna genom att dess största bredd ligger närmare bakkanten. Arten lever på fibblor i släktena *Hypochaeris* och *Hieracium*.

G. moelleri har hos oss en begränsad utbredning och förekommer sällsynt på kustnära lokaler. Endast i Skåne kan man hitta den på sandfält inne i landet. Den lever på flockfibbla på torra marker. Arten kan ofta identifieras direkt genom sin ljust grå- eller svagt gulaktiga behåring. Ofta är dessutom hela benen rödaktiga. Halssköldens form påminner om den hos *G. distinctus*.

CHRISTOFFER FÄGERSTRÖM

Uppgifter

11. Vad ska man, av texten att döma, observera för att skilja *G. punctiger* och *G. fennicus* från *G. distinctus* och *G. moelleri*?

- A Antennfästena.
- B Täckvingarna.
- C Snytena.
- D Halssköldarna.

12. Ger texten någon förklaring till varför det är viktigt med en korrekt artbestämning av de beskrivna vivlarna, och vilken är förklaringen i så fall?

- A Ja, det är nödvändigt för att kunna skilja honor och hanar åt.
- B Ja, det görs allt fler observationer av en stor variation inom släktet.
- C Ja, det krävs för att förstå vivlarnas släktskap.
- D Nej, texten ger ingen förklaring till detta.

Risk för bias

En oönskad tendens till under- eller överskattning kallar man med ett engelskt ord ofta för bias. Olika risker för bias kan förekomma, och det gäller att ha koll på dessa risker i statistikproduktionen och även när man använder statistiken.

Ta som exempel en statistiksiffra på hur många procent av den vuxna befolkningen som röker dagligen. Den finns i Statistikdatabasen på SCB:s webbplats och kommer från undersökningen av levnadsförhållanden (ULF). Den siffran är ganska tillförlitlig i stort sett, men noga taget berörs den av osäkerhet av olika slag.

Ett slags osäkerhet i siffran är urvalsosäkerheten, som kommer sig av att man har frågat bara ett urval av personer och inte alla i befolkningen. Vidare inverkar också en bortfallsosäkerhet, genom att inte alla i urvalet svarade i undersökningen utan det blev ett visst svarsbortfall. En ytterligare form av osäkerhet i siffran är vad vi kallar mätosäkerhet, och den innebär att de som svarade i undersökningen kan ha tagit miste ibland och gett ett annat svar än det rätta.

De här osäkerhetskällorna ger alla två olika typer av osäkerhet i statistiksiffran. Den ena typen är slumpmässig osäkerhet, som inte drar åt något visst håll utan kan ge underskattning och överskattning lite hipp som happ. Den andra typen däremot drar åt samma håll hela tiden, antingen underskattning eller överskattning genomgående för en viss statistiksiffra. Den typen av osäkerhet kallas bias.

Bortfallet i statistiska undersökningar ger risk för bias, för de svar man får kanske drar åt ett visst håll i förhållande till vad man hade fått om alla i urvalet hade svarat.

Man kan till exempel inte utesluta att låginkomsttagare mer än andra kan vara svåra att nå när man samlar in uppgifter. Det kan leda till en överskattning i statistiksiffror för materiell standard.

Det är därför viktigt att förebygga biasrisken, genom att dels försöka få in svaren så fullständigt som möjligt, dels kompensera för den med olika metoder när man räknar fram statistiken.

Kalibrering är en modern flexibel ansats för att kompensera för bias. Idén är att ta stöd i information från annat håll, såsom register.

Ett exempel är statistiken över arbetslöshet från Arbetskraftsundersökningarna (AKU) som SCB producerar. Där kan man ta in hjälpinformation från Arbetsförmedlingen om arbetssökande. Beräkningen innehåller en analys av hur egenskapen att vara arbetslös hänger ihop med om man är anmäld som arbetssökande, vilken ålder och vilket kön man har, med mera. Så kan uppgifterna i registren hjälpa till att minska bortfallsosäkerheten.

Tekniskt innebär kalibreringen att man räknar ut vägningstal för de enskilda svaren, som sedan viktas med dessa tal när statistiken räknas fram.

MARTIN RIBE

Uppgifter

13. Hur bör man, enligt texten, i en statistisk undersökning hantera de problem som uppstår om en viss grupp i större utsträckning än andra inte besvarar en utskickad enkät?

- A Man bör söka kompletterande uppgifter om den aktuella gruppen.
- B Man bör utgå från att de som svarar ändå är representativa för gruppen i stort.
- C Man bör vikta statistiken genom att göra en uppskattning av slumpens utfall.
- D Man bör tolka utfallet med hjälp av den förkunskap man redan har om kön och ålder.

14. Hur skiljer sig bias principiellt från slumpmässig osäkerhet, enligt texten?

- A Bias beror på mätmetoden.
- B Bias är skilt från hur urvalet sker.
- C Bias ligger i själva svarsbortfallet.
- D Bias är systematiska felaktigheter.

Språkbyte

För tre år sedan flyttade Christine från England till Sverige på grund av kärleken. Det tog en stund innan jag lade märke till den lilla brytningen. Christine talade en utmärkt svenska. Den första tiden klarade hon sig bra med engelska. Pojkvännens vänner pratade gärna engelska. Till en början. Men när kvällen blev sen eller inspirationen tröt – då gick vännerna över till svenska. Trots allt är det ansträngande att hela tiden vara hänvisad till att tala ett främmande språk. Om hon ville vara del av gemenskapen, måste hon lära sig svenska, insåg Christine. Det var så hon framställde det för mig.

Att i det dagliga livet byta sitt modersmål mot ett annat språk är en stor sak. Det krävs mycket arbete och viljestyrka, men framför allt krävs det motivation. Om behovet inte är pockande håller vi fast vid det språk vi kan bäst. Christine hade en stark motivation att lära sig det nya språket.

Viljan att hålla fast vid modersmålet gäller också svensktalande. Det glöms ibland bort i debatten om engelskans inflytande på svenskan. Somliga säger att svenskan är under samma press från engelskan som minoritetsspråken är under press från svenskan. Det håller jag inte med om. Vi är inte påtvingade engelskan för att kunna vara en del

av språksamhället, även om goda kunskaper i engelska är ett krav inom en rad områden. Men också i sammanhang där engelska är arbets- eller studiespråk tar vi ofta chansen att tala svenska om vi kan. Låt oss ta till oss den insikten – utan att hemfalla åt språknationalism.

Den svensktalande majoriteten befinner sig alltså knappast i en språkbytesprocess. För de flesta minoriteter är situationen en helt annan. Deras språk är förhållandevis osynliga i samhället, språkgrupperna är små, undervisning saknas. Många kämpar för att kunna behålla sitt språk och överföra det till nästa generation. Andra övergår till att tala enbart svenska. Det gäller också invandrare och barn till invandrare. Vi som talar varmt för flerspråkighet tycker reflexmässigt att det är synd. Men rätten till språk innefattar också rätten att byta språk, att välja ett annat språk än modersmålet som dagligt språk. Lika självklart är det att den som vill behålla sitt modersmål ska få stöd i form av en fungerande modersmålsundervisning med kvalificerade lärare. På det här området är glappet mellan den officiella språkpolitiken och dess genomförande extra stort.

LENA EKBERG

Uppgifter

15. På vilket av följande sätt behandlar textförfattaren frågan om språkbyte?

- A Som en resursfråga.
- B Som en generationsfråga.
- C Som en rättighetsfråga.
- D Som en utbildningsfråga.

16. Vilken viktig skillnad ser textförfattaren mellan svenska språket och minoritetsspråken vad gäller graden av utsatthet i det svenska samhället?

- A Engelskan hotar svenskan mindre än svenskan hotar minoritetsspråken.
- B Hotet mot minoritetsspråken kommer mer från engelskan än från svenskan.
- C Svenskans ställning försvagas inom vissa områden, minoritetsspråkens ställning inom andra.
- D Svenskans ställning stärks medan minoritetsspråkens ställning försvagas.

Fysisk aktivitet vid mental ohälsa

Socialstyrelsen har för första gången gett ut nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom. Prioritering har gjorts av depression, ångesttillstånd och olika behandlingar utifrån värdering av rådande evidens. En tiogradig skala har använts där 1 anger åtgärder med största angelägenhetsgrad och 10 representerar åtgärder med mycket liten nytta. Sedan de preliminära riktlinjerna kom i mars 2009 har många reflektioner kommit. Diskussionen har främst rört den höga prioriteringen av kognitiv beteendeterapi (KBT) i relation till andra behandlingsformer. En inte lika tongivande diskussion har förts om hur fysisk aktivitet som del i behandlingen kan lyftas fram med stöd av aktuell evidens. I de slutgiltiga nationella riktlinjerna för vård av depression och ångestsyndrom ges råd om fysisk aktivitet en 3:a i rekommendation vid depressiva symtom och lindrigt ångestsyndrom. Den fysiska aktivitetens preventiva funktion lyfts därmed fram.

De nationella riktlinjerna är avsedda att vara ett stödokument för beslutsfattare, men även vårdgivare tar intryck av rekommendationerna. Socialstyrelsen betonar vikten av att behandlaren gör en individuell bedömning av lämpliga åtgärder. I riktlinjerna framkommer att behandlaren ska erbjuda noggrann diagnostik och snar uppföljning (prioritet 1) samt genomföra fysiska hälsokontroller (prioritet 3) vid omhändertagandet av egentlig depression och ångestsyndrom. Rekommendationerna kan ses som ett uttryck för ett mer aktivt förhållningssätt gentemot patienten med betoning på en helhetssyn på patientens besvär.

Jämfört med de preliminära riktlinjerna lyfter Socialstyrelsen inte längre fram fysisk aktivitet som behandling vid egentlig depression eller ångestsyndrom. Det vetenskapliga underlaget anses otillräckligt utifrån Socialstyrelsens krav på evidens. Dessutom försvårar kunskapsluckor när det gäller vad som är optimal behandling av samsjuklighet vid depression möjligheten att utfärda kunskapsbaserade rekommendationer på gruppnivå. Men forskningen fortgår, och nya studier är redan publicerade. Den pågående forskning som utmärker sig mest gäller betydelsen av fysisk aktivitet för hjärnans funktion, såväl för kognitiva funktioner som utifrån psykologiska aspekter. Det pågår även intensiv forskning avseende verkningsmekanismer.

Fysisk aktivitet aktiverar hela människan, såväl fysiskt som psykiskt och även existentiellt. Utöver de mer påtagliga fysiska effekterna ger regelbunden fysisk aktivitet en känsla av ökad vitalitet, avspänning, välbehag och förbättrad självkänsla. Kunskapen om alla positiva hälsoeffekter

av fysisk aktivitet är i dag väl underbyggd. Studier har visat på få biverkningar som enstaka stukningar och frakturer, vilket förekommer vid all förflyttning.

Alla vårdgivare med legitimation kan ordinera fysisk aktivitet på recept (FaR), en svensk metod som används i alla landsting. Metodens grund är en överenskommelse mellan patient och vårdgivare om att ökad fysisk aktivitet är önskvärt och ska ingå som en del av behandlingen.

Ordinationen följer evidens för träningsform, dos, frekvens och ansträngningsgrad och beaktar patientens riskfaktorer. Vidare ingår hänvisning och stöd till var och hur aktiviteten kan utföras. I många fall finns extra stöd att få hos den som arrangerar aktiviteten, ibland även subvention. Behandlingen med fysisk aktivitet initieras av hälso- och sjukvården men utförs utanför denna.

Vid kroniska kroppsliga sjukdomar har följsamheten till FaR i studier visat sig vara lika god som för farmakologisk behandling – ungefär hälften följer ordinationen. Kliniska erfarenheter talar för att patienter med samtidig smärta, rörelserädsla, bristfällig kroppskänedom och låg tilltro till sin egen förmåga kan behöva ytterligare behandlingsinsatser från det multi-modala teamet. Detta leder möjligen till en kortsiktigt ökad vårdkostnad, som säkerligen vägs upp av minskade samhällskostnader för antidepressiv medicinering med tillhörande biverkningar, och till ett minskat långsiktigt vårdbehov tack vare bättre levnadsvanor.

Är riktlinjernas rekommendation en tillräcklig insats för att en nedstämd och ångestfylld individ ska kunna påbörja och upprätthålla fysisk aktivitet över en längre tid? SBU:s rapport från 2006 fastslog att råd om fysisk aktivitet ledde till en ökad fysisk aktivitet under sex månader för 12–50 procent av patienterna. Om man kombinerade muntliga råd med skriftlig ordination av fysisk aktivitet ökade följsamheten med ytterligare 15–50 procent. Populationen i de internationella studierna var grupper med representativa primärvårdspatienter. Den faktiska följsamheten för patienter med depressiva symtom och ångest kan dock inte bedömas.

Psykoterafiforskningen har visat att psykoterapeutens tilltro och trohet till en viss metod påverkar behandlingsresultatet. Därför är det sannolikt också viktigt att förskrivarna av fysisk aktivitet hyser tilltro till metoden och följer upp sina ordinationer och effekterna av dessa.

Att de nya riktlinjerna lyfter fram fysisk aktivitet som en behandling av lika stort värde som KBT och medicinering med antidepressiva läkemedel vid lindrig depression och ångest innebär en pedagogisk utmaning för sjukvården i

allmänhet och för förskrivande läkare i synnerhet.

Fysisk aktivitet är en potent och kostnadseffektiv »multitablett« med dokumenterade positiva effekter, inte bara förebyggande av hjärt-kärlsjukdom och diabetes utan också som behandling av mentala sjukdomar. Hur informerar och motiverar vi patienterna till en behandling som innebär en förändrad livsstil med eget ansvar för hälsan i stället för att bara ta en tablett som doktorn ordinerat?

LENA HEDLUND, LARS-GUNNAR GUNNARSSON,
INGIBJÖRG H JONSDOTTIR, LILLEMOR NYBERG, JILL TAUBE

SBU = Statens beredning för medicinsk utvärdering

Uppgifter

17. Vad var enligt texten anledningen till förändringen av riktlinjerna från den preliminära till den slutgiltiga versionen?

- A Den först föreslagna rekommendationen gav inte avsedd effekt i behandling.
- B Den först föreslagna rekommendationen ansågs inte ha tillräckligt stöd i forskning.
- C Den först föreslagna rekommendationen väckte negativa reaktioner bland vårdgivare.
- D Den först föreslagna rekommendationen ansågs missgynna etablerade metoder.

18. Vad lyfter textförfattarna fram vad gäller utsikterna för att patienter verkligen ska tillämpa en vårdgivares rekommendation om fysisk aktivitet?

- A Att behandlingen ska vara långsiktig.
- B Att även patienten tror på metoden.
- C Att aktiviteten ska vara individanpassad.
- D Att ordinationen även ges skriftligt.

19. Hur är de slutgiltiga riktlinjerna tänkta att fungera, enligt texten?

- A Som ett verktyg för fortsatt forskning.
- B Som ett beslutsunderlag inom hälso- och sjukvård.
- C Som en vårdgaranti för patienters bästa.
- D Som en vägledning för vårdtagarna.

20. Vad framstår som ett av textens syften?

- A Att referera Socialstyrelsens vetenskapliga rön.
- B Att förespråka en viss behandlingsform.
- C Att sakkunnigt försöka föra patienternas talan.
- D Att ge en översikt av alla tillgängliga behandlingsformer.

DELPROV MEK – MENINGSKOMPLETTERING

21. För tio år sedan var det nästan lite skamligt för en nybakad skådespelare att medverka i exempelvis reklamfilmer. Idag kan det snarare vara en ____ i karriären; man kan bli mer känd genom en reklamfilm än genom en roll på bioduken.
- A medvind
 - B livboj
 - C språngbräda
 - D stöttesten
22. I stället för att ____ ett synsätt där man rekryterar de krafter som blir över, jobbar Peter och hans kollegor med det motsatta perspektivet. De arbetar medvetet för att skapa stolthet och en vilja att anta sjukvårdens ____ i glesbygden.
- A rekommendera – ändamål
 - B acceptera – utmaningar
 - C införliva – begränsningar
 - D negligera – uppdrag
23. Våra solvanor är den främsta orsaken till att hudcancer är ____ cancerformen i Sverige; statistiskt sett drabbas var femte svensk av hudtumörer, och antalet nya fall accelererar, även bland yngre. Därför är det dags att skilja åsikter och tyckande från vetenskapligt ____ rekommendationer i frågan om solning och D-vitamin. Att uppmana människor att sola mer och utsätta sig för cancerogen UV-strålning är både ovetenskapligt och ____.
- A den mest svårbehandlade – godkända – omoraliskt
 - B den allvarligaste – granskade – ohälsosamt
 - C den snabbast ökande – grundade – oetiskt
 - D den mest komplicerade – bevisade – obefogat
24. Det finns några bergspartier med ____ klimat, men större delen av detta central-amerikanska land ____ ett av tropisk regnskog bevuxet lågland.
- A tempererat – utgörs av
 - B atlantiskt – infattar
 - C termiskt – ingår i
 - D arktiskt – förenar

25. Att vara hemarbetare kan verka soft, en Solsidetillvaro med touch av Maria Montazamis liv med tofs-shopping och vännindeparyn. (Även om hon ____ är en business-kvinna, som slår mynt av bilden av sig själv.)
- A ad hoc
 - B inkognito
 - C in spe
 - D de facto
26. Ergonomen M. Carlström säger att de flesta anställda är mer intresserade av arbetsplatsens ____ än vad det är för färgsättning. ”Jag har besökt läckert inredda, ____ kontorslandskap, som ändå har problem med överhörning och där folk klagat på att de har svårt att koncentrera sig.”
- A design – konstnärliga
 - B funktionalitet – spatiösa
 - C trivsel – visuella
 - D möblemang – estetiska
27. Svenska Folkpartiets ungdomsorganisation vill se ett modernare Svenska Finlands Folkting, med större visioner än _____. Folktinget är idag ____ från en föregående tid, där medaljutdelningen tycks vara verksamhetens huvudsyssla. De säger sig arbeta för det svenska i Finland, men för att göra det framgångsrikt så krävs mera _____.
- A det rådande – ett eko – medlemmar
 - B det gamla – en fornlämning – kampanjer
 - C det föregående – en spillra – pengar
 - D det nuvarande – en relik – nytänkande
28. Novellisten Alice Munro fick Nobelpriset i litteratur för att hon är en av vår tids största författare. Det finns ingen annan författare som kan ____ komplexa skeenden och stora frågor till ett så litet och kort format.
- A dramatisera
 - B koncentrera
 - C extrahera
 - D kombinera

29. Naturskyddsföreningens (SNF) länsordförande har en egen förklaring till SNF:s _____ engagemang i gruvfrågan: "Det handlar inte om att gruvbrytning inte får miljökonsekvenser, utan om vad de som engagerar sig i föreningen brinner för. Vi jobbar alla _____ och då blir det personliga engagemanget styrande."
- A brinnande – individuellt
 - B sakliga – ambitiöst
 - C lama – ideellt
 - D skiftande – i skift
30. Staten var tvungen att _____ i hela bankväsendet: förstatliga många banker, socialisera enorma skulder och ta tillbaka många privatiserade företag.
- A intervensera
 - B administrera
 - C investera
 - D alternera